

Vid gästgiveriet håller en häst. I släden
ligger en ryttare förnöjt rökande. Män-

1918

Ester Herrgård (1899–1993):

Mina intryck från Finlands frihetskamp.

Förberedelserna till frihetskampen hade pågått länge. Även i min hemsocken hade redan på hösten bildats en skyddskår, som sammankom till övning ett par gånger i veckan, och man hörde talas om mystiska vapentransporter o. dyl. Man märkte nogsamt, att någonting var i görningen, och bekräftelse därpå fick man, då, kort före jul, skyddskåren fick order att infinna sig i Sundom. Denna gång fick dock kåren återvända hem, efter att ha tillbragt natten i ungdomsföreningens lokal, där den, under väntan på vidare order från Vasa undervisades i konsten att förbinda sår och sköta granater av ledaren, den sedermera så berömde löjtnant Peltokangas.

Så kommo upproren i Toby och Sundom juldagarna. Men ännu hade man svårt att fatta, att utbrottet var så nära – åtminstone vi ungdomar. Vi firade i lugn och ro vårt julmöte med gran, tomtar och lekar. På lördagskvällen – dagen före krigsutbrottet – hade vi syföreningsmöte. På samma gång hade även skyddskåren sin övning. Vi skrattade åt de klumpiga vändningarna och den ihärdiga iver, som drev svetten på deras pannor. Efteråt lekte vi ringlekar och glädjen stod högt i tak. På hemvägen glammade vi ännu och lekte snöbollskrig. Icke kunde vi då ana, att det var för sista gången på lång tid framåt, och att våra hurtiga gossar följande kväll skulle, med geväret på axeln, draga ut till en allvarligare lek, varifrån några av dem skulle återvända stela, livlösa.

Aldrig glömmmer jag kvällen den 27 januari 1918. Skyddskåren hade fått order att infinna sig i ungdomslokalen, varifrån den skulle begiva sig mot Vasa. Min syster och jag gingo för att bevittna avfärden. Kvällen var mörk, och ett sakta duggregn föll. På vägar och stigar, som ledde till mötesplatsen, sågo vi nu och då mörka skepnader skymta med gevär och matsäck på ryggen. Pinglandet av bjällror hördes tidtals, eljest härskade fullständig tystnad. Vid mötesplatsen vimlade det av skyddskårister, nyfikna åskådare, åkdon och hästar. Intressant var att iakttaga allmänna stämningen. Pojkarna äro i allmänhet vid gott humör, skämta med flickorna, av vilka några se rätt nedstämda ut, och lugna gummorna, som oroligt spörja, vad allt detta mände betyda. Så placerar man sig i slädarna, och det långa tåget försvinner i skogen, sjungande Vasa marsch.

Tidigt nästa morgon kommer grannen in och ser hemlighetsfull och förstående ut. Han vill inte riktigt komma fram med, vad han har på hjärtat – fruktar väl att oroa föräldrarna – min bror var nämligen med dem, som föregående kväll foro mot Vasa. Äntligen kommer det fram. Han har jämte några andra vaktat vägen söderut, därifrån man fruktade att ryssarna skulle komma sina kamrater i Vasa till hjälp. Så hade de hört, där de suttit lutade mot trädstammarna, hur det plötsligt börjat skjutas häftigt mot norr. I flera timmar hade det ljudit, som om man trampat en symaskin eller stjalpt en vedtrave. Och gubbarna hade blivit hemska till mods. Gud vete, huru många liv där i natt gått till spillo, och vilket öde blir Vasa stads?

Någon läsning kommer ej i fråga den dagen. Jag går i stället ut i byn och får veta från telefoncentralen, att Vasa erövrats av skyddskåristerna utan någon manspillan å deras sida. Hurra! Yr av glädje rusar man mot alla mötande, meddelande dem sin vetenskap. Mycket folk är i rörelse, alla lika ivriga och glada.

Mot eftermiddagen samlar sig en ny skara, som begiver sig söderut för att avväpna ryssarna, vilka äro förlagda i grannsocknen. Endast ett tjugotal gevär har man, de övriga beväpnar sig med stölar. Ortens klockare övertar ledningen. Han är halt och företer en föga krigisk anblick, men morsk kan han vara. Detta funno väl ryssarna också, ty de läto avväpna sig.

Men hemma fortsätter jag min promenad och hör så plötsligt ett skarpt gevärsskott, som kommer hjärtat att klappa litet snabbare. Jag undrar vad det kan vara? Det är endast en mindre pojke, som återvänt med en av hästarna och på detta sätt vill visa sitt krigiska lynne. Den lille parveln var dock ej så modig, han föregav sig vara. Jag hörde nämligen efteråt, att han smugit sig undan och återvänt hem, då de andra redde sig att tåga över isen. – Min fantasi är uppjagad, och jag tror mig därför i en mötande besynnerlig mansperson se en förrymd ryss. Men mannen såg också mystisk ut: besynnerligt klädd och med en hög vitgrå mössa på huvudet, liknande dem jag sett ryska officerare begagna. Dragen var fina och regelbundna och blicken skygg och förvirrad. Efteråt hörde jag att mannen var sinnessvag.

Vid gästgiveriet håller en häst. I släden ligger en ryss, förnöjt rökande. Människorna betrakta honom nyfiket. Det är en sårad, som man kommit med söderifrån till läkaren. Kusken, en bonde, pysslar om honom och jämkar till rätta kuddar och filter, och gästgivar-mor kommer ut och bjuder på kaffe.

Efter hand inlöpa säkrare underrättelser från Vasa, och efter några dagars förlopp får man tillfälle att själv tala med gossarna, som varit med om intagningen. En berättar lakoniskt om avfärden från Sundom: ”Ned till isen kom pastorn och höll ett kort tal till oss. Sedan sade han, att vi skulle taga mössan av. Det gjorde vi och han läste välsignelsen. Så satte vi mössan på huvudet, svor ett tag och gick sedan över isen mot Vasklot, och då var det roligt.” Veckan efter intagningen sade de sig ha suttit vid de egyptiska köttgrytorna. Och man behövde bara vinka med lillfingret, genast skyndade ett halvt dussin tjänstvilliga, unga damer till hjälp.

Även vi, min kamrat och jag, foro till staden för att hjälpa till med serveringen i stadshuset, där skyddskåristerna inkvarterat sig. Underligt var att se festsalen nu förvandlad till kasärn. Halm täckte parkettgolvet, och byster och tavlor voro överhöljda av damm. I halmen lågo gruppvis män, och röken från deras pipor ringlade sig fredligt mot taket. På kvällarna, då kristallkronorna tändes, tog det hela sig högst pittoreskt ut. Mat fanns det gott om, ty den ena matforan efter den andra kom in från landet.

Skyddskåristerna i Vasa stadshus 1918. © Österbottens museum

– Hänförelsen nådde till alla, envar bidrog med sin skärv, och det föll ingen in att knota.

Vi kommo i tid att välkomna Uleaborgsfararna och övervoro även begravningen av de fallna hjältarna. Denna blev en storslagen högtid, som måste efterlämna djupa minnen hos de närvarande. Samma kväll for ett tåg med skyddskårister söderut, och vi gingo till stationen för att säga farväl åt våra nyförvärvade vänner från stadshuset. Bland de bortresande funnos även många av mina gamla kamrater. En av dessa, en käck sjuttonåring, berättade, att han varit på väg hem ända till Sundom, men där hade han hoppat ur släden och börjat springa över isen mot staden. Han hade nätt och jämt hunnit med till tåget. Vi växlade några muntra ord till detta farväl, vilket skulle bli det sista – han föll nämligen vid Tammerfors, där så många varm livslåga släcktes. En annan av gossarna, som vi kände endast från vistelsen i stadshuset, visade sig mycket meddelsam. Han berättade om föräldrarna och syskonen. Hans lilla syster hade bett honom lämna hem klockan – ifall han skulle stupa, ville hon ha den som minne efter stora bror. Även han stupade vid Tammerfors.

Någon dag därefter for ännu ett tåg, och det började bliva trist på stadshuset, då nästan alla ens bekanta farit bort. Dessutom fick ej läsningen försummas längre, och därför sutto vi snart åter i släden på väg hem. Vi började igen läsningen. I början gick det ganska bra, men så snart underrättelser om större slag och större manspillan började inlöpa från fronten och även min bror rest ut, var det mycket svårt att hålla tankarna vid läsläsning o.dyl. Postdagarna voro de mest efterlängtrade och tillika de mest fruktade. Med bävande hjärta öppnade man tidningen. Man kunde ju vara säker att finna om inte de egnas, så åtminstone bekantas namn på listan över döda och sårade. En angenäm förströelse var brevväxlingen med krigarna. Deras brev voro muntra och fulla av humor, vittnande om, att man vid fronten ej skänkte mycken tid åt suckande och pustande.

Så förflöt tiden under stark spänning. Snart kommo meddelanden om ...

(Här är det första häftet fullskrivet och någon fortsättning har inte hittats.)

Viktor Herrgård

O. Peltokangas.
+ 1/4 / 18.

Hugo Tammerf. 1918.
Hugo Bonn